בסוד שיח

שאול שפיגל

"לא לפחד כלל"

במאמר תחת כותרת זו המתפרסם ב"דעות עמודים" (בהוצאת נאמני תורה ועבודה, תורה וציונות ותנועת הקיבוץ הדתי) קורא אדרי שפיגל לשינוי היחס למגזר הדתי. שפיגל, דוקטורנט במחלקה למדע המדינה ומן גילה למינוך דמוקרטי ואזרחות, האוניברסיטה העברית בירושלים, ובעבר ב"נשר" הידברות בין דתיים לחילוניים, סבור כי "אסור לנו להיות שותפים לחרדים בשום מהאור והשונה". מאמר חשוב ומעניין ועיקרי מובא כאן. פרסומו ב"דעות עמודים" מעניק ניקוד גבוה לעורכו, צחי מזמן, שזיר מהקו האנטי חרדי, המאופיין, בדרך כלל, את חוגי הקיבוץ הדתי ובאמני תורה ועבודה.

כותב אדרי שפיגל הנשוי לשומרת מצוות:

"מאמר זה קורא לבחינה מחודשת של יחס החברה הישראלית – דתיים, חילונים ומרכזים – אל החרדים. אין אני מתייחד להציג תכנית שלמה, אלא רעיונות ראשוניים ספורים. העיתוי כיום נוח ליצירת שינוי: החברה החרדית גדלה ויש בה חלקים רבים ומגוונים, שכולקם מחפשים קשר עם הישראליות ועם מדינת ישראל. החברה הישראלית הכללית, מצידה, נשתתת לקיום קבוצות שונות ותרבויות מגוונות, כשעיקרון השונות נתפס כמרכיב חשוב לקיום חברה בריאה ומתפתחת. מן הראוי לבחון את השיח הישראלי ואת יחסו כלפי ה"אחר" החרדי. במסמרת זו ניתן להעמיק את ההיכרות עם החרדים, עם תרבותם ועם קולי החשיבה המגוונים אותם. ואת, בשונה מהתיעסוק השגור בכלי התקשורת ובסיומים אנתרופולוגיים. בין השאר, רצוי לשלב את העיסוק בחרדים בתרבות ובחברה החרדית במסגרת תבניות חינוכיות שונות העוסקות בדו־קיום, בדמוקרטיה ובסובלנות, כגון אלו השמורות לרוב לעיסוק בסוגיית היחס לערבים.

חשוב גם לאתר תחומים שבהם ניתן ללמוד מהחברה החרדית, ואשר יכולים להוות פתח למערכת יחסים שוויונית יותר בין החברות. כך אפשר להתייחס לשמירת גמולות החסדים (גמ"ח) החרדיים ולמעמדה הגבוה של מערכת החינוך החרדית, כדוגמאות לתחומים הראויים לשיפור בחברה הכללית.

אפילו לימוד דרכי ההסתכלות שלהם על החברה הכללית, הדמוקרטית כל־כך והלאומית כל־כך, יכולה להיות נודם מאתגר לישראליות בת־ימינו. גם הקשבה ליכולת להוות אתגר מעניין לאותה ישראליות.

ראוי לבדוק ולהגדיר באילו תחומים ניתן לשלב חרדים בחברה הכללית ובאילו תחומים ניתן להשתלב כחברתם הם. חשוב לדרוש מהם לקיים מסגרות לשיח משותף עם אנשים בחברה החרדית, גם אם הדבר קשה. הבשורה של חרדים לעבודה ושילובם במקומות עבד רה שונים, יוצרים פתח לקיומם של מרחבים משותפים.

פרופ' אבי שגיא הבחין בין "שיח זכויות" לבין "שיח זהות", כשהוא מצדד באחרון כשיח המשמעותי והנכון. שיח הזהות מאפשר, לדעתו, הכרה אמיתית בקיום האחר ובחשיבותו, לעומת שיח הזכויות המקובל, אשר נתפס כמסגרת של ארגונרטים וצרכים, המבנים יחסים היררכיים דרך תוקים ויש מי ש"זוכע" ויש מי ש"נזכע". לדעתו, "עלייתו של שיח הזכויות פירושה עיצוב גבולות בין מרכיבי החברה, עיצוב יחס של 'יכול החרדי להתגדרות עצמית'".

במקרה שלנו, לדעתי, רווקא שיח הזכויות הוא השיח האפשרי הנכון עם החרדים, ואת מכמה סיבות:

א. הקושי האמיתי של החרדים (ובמידה פחותה, אף שלנו) להביע הכרה אמיתית בקיום האחר ובחשיבותו.

ב. ההבדלים המהותיים בתרבות ובדרכי החשיבה שבין שני הצדדים.

ג. הניכוד של החברה החרדית והתגדרות העצמית שלה, שתואמים את אופייה, תפיסתה הצרכית.

לפיכך, דווקא שיח הזכויות, על רלוונטי והניכוד הס מון בו, יוצר פתח לדיאלוג עם החרדים. הוא מהווה בסיס איתן לסמוך לקשר בין החברות ולהיכרות. עם זאת, ניתן לנסות לקיים בשוליים, בד בבד, גם שיח בין הזהויות, על אף הקשיים הסמונים בו.

ראוי גם לפעול ליצירת שינויים בסיסיים ומובלים שיבואו מתוך הסכמה, במסרכות החינוך החרדיות הנ סמכות על כספי המדינה, למשל הוספת לימודי מדעים ואזרחות. ואולם, אסור ששינויים אלה יהפכו להיות הפתח לזרם עקרונות החינוך החרדי המתברל. ראוי גם להגדיר את התחומים שבהם לא ניתן להגיע לשילוב כלשהו, או שאין בהם צורך להשתלב. כך מומלץ, לע ניות רשמי, להמשיך לחייב בשכונות נפרדות, לאור הדרישות השונות ואורח החיים השונה.

בנוסף, ובניגוד למקובל, אני מציע לאמץ את מסק נות 'ועדת שי' בנוגע לשירותים הצבאי של רוב הזר רים ולענייני העסקתם ככח עבודה. החרדים, ברובם, אינם מעוניינים לשרת בצבא אף הצבא אינו מעוניין לעסוק עד מעל לראשו בענייני כשרות וכדומה.

מתן אפשרות לחרדים להשתלב בכוח העבודה בס שק, הוא כשלעצמו צ' השעה. אין מדובר בהתרפסות בפני החרדים, אלא ביצירת סביבה אזרחית הוגנת וסר בלנית יותר.

ישנו פרדוקס הנעוץ בשורש של חברה אזרחית להיות סובלנית כלפי קבוצת מיעוט. בתוכה, שבמהותה היא נבדלת מהחברה הסובבת אותה. דבר זה מוקנן עוד יותר כשהחברה הכללית היא בעלת תפיסות דמוקר טיות ולאומיות, וקבוצת המיעוט שאותה היא נדרשת לקבל ולכבד, אינה דמוקרטית (ואולי היא אפילו אנטי־דמוקרטית), אינה לאומית ובמידה רבה אף אינה סובל נית.

למרות כל זאת, אסור לנו להיות שותפים למרדים בפחד מהאחר ומהשונה. הגיע הזמן להתבגר, ללמוד להכיר ולהוקיר חלקים הראויים להוקרה בחברה זו, וכד בבר, לצאת כנגד דברים שאין מקומם במדינה מתוקנת.

ניתן לראות ביחס כלפי החברה החרדית אתגר מר כזי ומשמעותי בתהליכי הבניית הדמוקרטי בישראל, ניתן אף לראות בכך הכרה, אילוץ הנובע פשוט מד צורך להיות יותר במדינה קטנה. כך או כך, הגיע הזמן להתגבר על מחרים ישנים, וליצור שינוי".

עד כאן שפיגל.

מתוך הכרתי את הניכור החרדי קשה לי להאמין שתימצא אישיות תורנית שתתיר הידברות כלשהי עם מי שלא יהיה, על בסיס הצעותיו של אדרי שפיגל.

"כל חלב ל־ה"

(מתוך דברים שנאמרו סמי ראש ישיבת "שמת אמת", יבואן רבי שאול אלתר שליט"א)

שבועות הוא יום גדול, זמן מתן תורתנו, והוא ג"כ יומא דהילולא של הארמ"ר מגור בעל ה"אמרי אמת" זי"ע. כ"ק אאמ"ל (אדוני אבי זכרונו לברכה), האדמ"ר מגור בעל ה"פני מנחם" סיפר לי כמה פעמים מעשה מופלא מאביו ה"אמרי אמת". בר המצוה של אאמ"ל היה בסוף חודש תמוז תרנ"ט, כמה חודשים לפני מלחמת העולם השניה. בתקופה שאחרי בר המצוה הי"ב אאמ"ל שה"אמרי אמת" רוצה לשיסו עבור קבר מה, ומזמנם להפיס רעתו בכל מיני תירוצים. הוא קנה לו חומשים יקרים יותר ולדוגמה. אאמ"ל לא ידע מזה רוצה הוא לפיסו, ולאחר זמן נודע לו שלו"אמרי אמת" היו תפילין יקרות מאוד. תפילין של רבי משה פשעווארסקער. גדולי החסידות עד מהרוזת קודמים וחשיבו מאוד תפילין שכתב ר' משה והיו מוכנים לשלם כל הון העולם בכדי להשיגם, והפלינו מאוד בגודל קדושתם, וה"אמרי אמת" רצה ליתנם לאאמ"ל כהגיעו למצוות. אלא שזמן מה קודם בר המ צוה בא יהודי עני ל"אמרי אמת" והתאונן בפניו שאין לו תפילין, או שתפילין נג נבו או מסיבות אחרות, וה"אמרי אמת" נתן לו את התפילין של ר' משה, ועל כך חיפש להפיס רעתו של אאמ"ל, על התפילין שלא קיבל. מעשה רומה היה גם לאחד מקהילתו של השפ"א (האדמ"ר מגור בעל "שפת אמת") זי"ע. יהודי אחד בא ל"אמ רי אמת" והתלונן שאין לו תפילין ונתן לו ה"אמרי אמת" את התפילין של אביו השפ"א שנפלו בחלקו בירושה. כשהתפלאו בני המשפחה על כך ושאלוהו מדוע היה צריך לתת דווקא תפילין יקרות אלו, הלא העני היה מסתפק בתפילין אחרות פחות חשובות, ענה להם ה"אמרי אמת" בדברי הרמב"ם (סוף הלכות אישורי מזבח) שהיו רגילים על לשונו, שהאדם צריך להביא קורבנו מן היפה והמשובח ביותר, והוא הדין בכל דבר שהוא לשם אדון הכל הטוב והמיטיב, שיהיה מן הנאה ומן המ שובח יכר. האוכל רעב יאכיל מן המוב והמתוק שבשולחנו, כימה שדים יכסה מן היפה שבכסותו, לכן הוא אומר (ויקרא ב' ס"ו) כל חלב לה'. ולכן, כשבא לקנ יהד מי שתאונן שאין לו תפילין, מוזיב אני ליתן לו את התפילין היקרות החשובות ביותר שברשותי, כדי לקיים כל חלב לה'.

ולכאורה המעשה הוא פלא, ה"אמרי אמת" הי לא היה צריך את התפילין כדי להדיוט ממהן. הוא רצה לתת אותן לבנו שהוא מוזיב בדוגמה כדי שיקיים מצות תפילין באופן נעלה יותר, והנשמה שבמוות תאוות ומחשבות ליבו יומשכו לע בודתו יתברך בבחינה יותר גבוהה, ומסתמא אילו היה נותנן לו, היה גם מזהירו שלא יפרסם הדבר מחשש יהודא וקנאים אחרים, וא"כ מדוע נתן אותן לעני שלא יפרסם הדבר מחשש יהודא וקנאים אחרים, וא"כ מדוע נתן אותן לעני שלא היו לו תפילין. הרי גם בנתינתו אותן לבנו היה מקיים מצוה רבה, מצות חינוך ר' שנתנם לבניך", וגם על מצוה זו נאמר "כל חלב לה'", שתהיה מן הנאה המשר ה בת, והיה לו להשאיר בתפילין אלו אצלו ולתת לעני תפילין פשוטות. ואולי רצה להנותו בממון יכול היה ליתן לו מעות שיעור שוה התפילין וגם בזה היה העני מרוצה ויהי ובאמת במעשה השני עם התפילין של השפ"א ה"שפת אמת" פשו של רבר היה, שאחר מבני המשפחה הלך ושרה את התפילין מאחיו ארם בממון רב. ונם במעשה השני המקבל רצה לכבוד את התפילין, אלא שכתוצ כך מרצה המל חמה ולא עלתה בידו לכוכן, והוכיה סימם על התיולהם שלא היה להם עניין בגר ל קדושתן של התפילין, אלא בשווי הכספי שלהם. וא"כ עריף היה אילו ה"אמרי אמת" היה נותן תפילין פשוטות ומעות בשיעור שווי התפילין, ואת הת פילין החשובות היה משאיר אצלו כדי ליתנן לבנו. שכן, היה לו עניין בגודל קדר שתן של התפילין ובסגולה שיפעלו אצלו, וזו עדיפא. לבצל את התפילין לפטרה האמיתית לשמה נכתבה: לשעבד תאוות ומחשבות ליבנו, יוזהי תימה רבתה

ונראה בביאור הענין, אנם שנתן לבנו תפילין חשובות ויקרות, אף אם כוונ תו מוזרת, כדי שיניע הכן לדביקות והתקשרות לקב"ה בבחינה גבוהה ואין כוונ תו להתפאר ולהתייהר ח"ו, פ"ם מעוררת במעשה איזו שהיא נגיעה עצמית, רקה מן הרקה, שאחרי ככלות הכל בנו הוא, עצמו ובשרו. אך כשנותן הוא את התפי לין לאחר שאין לו שייכות עמו, כאן נתעלה הוא מעל כל הנגיעות העצמיות וה חשבונות האישיים, ורק את רצונו של מלך מלכי המלכים מקיים הוא במעשה זה ולא את רצונו שלו כלל. זו היא קבלת עול אמיתית, ובזה ייקרא האדם עבר נאמן לקב"ה, למסור הכל לחשי"ת ללא שום נגיעה אישית וללא שום חשבון. ואעפ"י שבמעשה זה נראה לכאורה שאחרי הכל החשבון הוא צודק, ועריף לתת את התפי פילין למי שיודע להעריך את גודל קדושתן ותהיה לו מהן את התועלת האמר תית, נראה שה"אמרי אמת" רצה להרגיל עצמו בכך, לא לעריך שום חשבון ולמסור הכל להקב"ה. שכן, אדם שמתחיל לעריך חשבונות אף אם בתחילה הוא בונות אכן צודקים ואמיתיים, בסופו של דבר יסמא היצר את עיניו ויבאהו לבקש חשבונות רבים, משאות שוא ומדוחים, ויסוו לגמרי מדרך הישר. ועל כן, צריך האדם להרגיל עצמו מתחילה לא לחשב שום חשבון שיש בו משום בניעה עצמית, רק לעשות רצון הבורא ית' בפשטות והתמימות ובקבלת עול, וכראיתא ב"אמרי אמת" (שבועות תרע"א ריבור המתחיל ביום) מלכותא דשמיא כעין מלכותא דאר ערא. שכמו מלכות הארץ עושה כעין מלחמה גם בשעת שלום בכדי שתרגא ארץ לזה, כמו כן בקבלת עומ"ש (עול מלכות שמים) צריך להר גיל עצמו במסירת הנפש. נפש שלשון רצון, להתעלות מעל כל הנגיעות העצ מיות. ולכן, אף שבמעשה זה כשלעצמו היה המשבון צודק, לא הצה ה"אמרי אמת" לעריך שום חשבון כדי לקבוע בעצמו מידה זו, שבשמגיע מצב כזה של חשבון אישי מול רצון השי"ת, צריך למסור נפשו ורצונו להשי"ת. "כל חלב לה'", בבחי נת הקרבת נפשה לשמים. לא לעריך שום חשבון אלא לעשות בכל המצוות. ואף שאין לנו השגה כלל ובלל במרריגתו של ה"אמרי אמת" זי"ע, זהי מה שנוכל אנו ללמוד ולהבין ממעשה זה. מה שלמר כ"ק אאמ"ל מהמעשה אריני יודע, הוא סיפר זאת מבלי להוסיף שום פירוש מעצמו וגם לא שאלתיו על כך, אבל נראה שזה מה שאנו צריכים ללמוד ולישם.

ויתכן שהמוסר השכל שנשאיר לנו ממעשה זה והלימוד שנוכל ללמוד ממנו, (אם נלמוד זאת היטב לכל ימי חיינו), לדעת איך ניגשים למצוות ללא שום חש בונות, הוא (במידה מסוימת) הדבה יותר חשוב וגדולה מעצלתן וחשיבותן של התפילין שכתב ר' משה פשוורסקער.

מאוצרות אדמו"רים וחסידים

עורכת המוסף: נעמי גולן